Militärmusik

VLADIMIR KAMINER

Militärmusik

Översättning Ola Wallin

ERSATZ

© 2001 *by Wilhelm Goldmann Verlag*
a division of Verlagsgruppe Random House GmbH,
München, Germany
© *Ersatz* 2007
Originaltitel Militärmusik
Översättning från tyska Ola Wallin
Redaktör Maxim Grigoriev
Korrekturläsare Anna Bengtsson
Omslag Sara R. Acedo
Grafisk form & sättning Ersatz
Tryck Spindulys, Litauen 2007
ISBN 978-91-88858-41-2

Översättningen har gjorts med stöd av
Goethe-Institut, som finansieras av
tyska utrikesdepartementet.

www.ersatz.se

Socialistisk uppfostran · 9
Djurtransport · 51
Livet i parken · 63
Stora och små hjältar · 87
Frihetens löss · 105
Faneden · 119
Västanvinden · 149

militärmusik Musik till vars takt man kan marschera; gå relativt snabbt, röra sig framåt under en längre tidsrymd, sträcka
Duden

Socialistisk uppfostran

År 1967 firade vårt land ett viktigt jubileum – femtio år hade gått sedan Stora oktoberrevolutionen. För de reellt existerande socialistiska medborgarna fanns det inte många skäl till att vara stolta över sitt land och ordningen som härskade där. Den ordningen innebar en massa problem: korvproblemet, sockerproblemet, smörproblemet och otaliga andra, vilket i deras ögon gjorde Sovjetunionen oattraktivt. För en romantiker däremot tycktes verkligheten mycket positiv. I balett var vi nämligen nr 1. Inte en enda ballerina i hela världen kunde hoppa lika läckert som våra. Att bygga det största kärnkraftverket var bara möjligt i Sovjetunionen och den första människan i rymden var det vi som sände ut.

Den första hunden, den första människan, de första raketerna. Dessa enastående bedrifter och imponerande resultat hade vi Stora oktoberrevolutionen att tacka för. Det var det jubileet 1967 handlade om. Alla tidningar, tevesändningar, radioprogram och fabriksmöten rapporterade om framgångarna och de framtida perspektiven. Människorna lyssnade och var på det hela taget tacksamma mot Stora oktoberrevolutionen. Tacksamma för baletten och tacksamma för Jurij Gagarin, vars bok *Blicken från ovan* enligt plan

skulle utkomma lagom till jubileumsfirandet. Utdrag ur Gagarins verk förhandspublicerades i *Literaturnaja Gazeta*. Där berättade kosmonauten om hur fantastiskt Sovjetunionen var från ovan: de blå floderna, de snötäckta bergen och de gröna, frodiga skogarna. Gagarin hade till och med tillåtit sig några kritiska anmärkningar: »Många floder saknar fortfarande broar, stäpperna måste plogas upp och småbyarna elektrifieras. Vi har fortfarande mycket att göra.«

Vid den här tidpunkten kretsade två hundar, Belka och Strelka, som skjutits upp i kosmos före Gagarin, sedan sex år tillbaka meningslöst kring jorden i sina kapslar. Officiellt hade de dödförklarats. Det var aldrig planerat att kapslarna med hundarna någonsin skulle landa på jorden. I kosmonautsamhället Stjärnstaden i närheten av Moskva inrättade man ett litet museum med några souvenirer om Belka och Strelka, det vill säga »Ekorren« och »Pilen«.

De pionjärer som i skolan belönades för sina resultat med en utflykt till Stjärnstaden kunde där beskåda Ekorrens halsband och Pilens munkorg, plus ett fotografi av de båda. Hundarna hade levt ett anspråkslöst liv med få ägodelar. De flesta pionjärer var måttligt intresserade av museet, men desto mer av kosmonautsamhällets mataffär, där man på den tiden kunde köpa en massa ovanliga saker, som till exempel långa cigaretter av märket *More*. Enligt kosmonauterna, bland annat Gagarin själv, var hjältarna Belka och Strelka fortfarande vid liv. Det sades att Gagarin i

ett privat samtal hade medgett att han en gång genom ventilen i sin raket hade sett en hundkapsel och hört ett högt skall i universum. Det hela tog bara några sekunder, kapseln for snabbt förbi Gagarin, skallet upplöstes i intet.

År 1967 förstördes hundkapslarna slutgiltigt, för att i fortsättningen undvika liknande »missförstånd«. Utan synbar anledning började Gagarin vid samma tid att supa. Han kunde inte längre koncentrera sig på sin bok *Blicken från ovan*, som egentligen skulle ha varit färdig för länge sedan. Han berättade för sina kosmonautkollegor att universum är ett svart hål, att jorden liknar en rutten pumpa och att man på långt håll inte ens känner igen Sovjetunionen. Hans verk blev för alltid ofullbordat. Gagarin fick sparken från sin tjänst och frustrerad gjorde han meningslösa rundor i sitt lilla flygplan som han fått i gåva av Chrusjtjov. Han flög genom molnen och sökte döden, tills han 1968 äntligen störtade. Senare uppkallades en dal på månen efter honom, fast den är belägen på månens skuggsida och syns aldrig från jorden. Dessutom ändrade man namnet på en småstad till hans ära. Den var emellertid bara helt liten, utan järnvägsförbindelse och utan flygplats – en by, kort sagt. Strax innan han störtade föddes jag.

Min far tog en taxi för att hämta min mor och mig från Grauermannsjukhuset. Det låg på Kalinin Prospekt i centrum av huvudstaden, i dag finns där ett stort apotek, en sparbank och en skönhetssalong.

»Sväng åt höger här«, sade pappa för att visa vägen när bilen kom fram till Kalinin Prospekt.

»Det kan jag inte«, svarade chauffören, »allt är avspärrat på grund av jubileet. Här får man inte svänga någonstans, vi är tvungna att åka rakt fram.«

»Jag måste hämta min nyfödde son på Grauermannsjukhuset«, förklarade min far.

»På en dag som den här? Gratulerar, ni borde döpa honom till Oktobrin eller något liknande. Fast jag kan ändå inte svänga åt höger här«, sade taxichauffören.

»Hm, jaså.« Min far tog fram sin plånbok ur byxfickan och gav honom tjugofem rubel. Bilen gjorde genast en stor båge mitt på prospektet och körde rakt upp på trottoaren framför sjukhuset.

»Det var det fräckaste«, utbrast häpet en fet trafikpolis som stod intill. Han fick också tjugofem rubel av min pappa. Samma summa stack han sedan åt sjukhusvakten, så att denne skulle släppa in honom, sedan åt sjuksystern som hämtade mig, och åt tanten på registreringsavdelningen, så att hon snabbt skulle skriva ut mig. På det viset spenderade min pappa exakt en månadslön på sjukhuset. För den fick han mig. Med samma taxi såg han till att mamma och jag kom hem. Överallt stod poliser, i varje hörn hängde stora, röda fanor.

På den tiden kunde jag naturligtvis inte se någonting. Jag var bara en bebis och låg på rygg i en gammal Volga, invirad upp över öronen i en vit varm filt.

* * *

Min mamma berättade att jag var ett mycket lugnt barn, som gärna log åt främlingar, skrek så gott som aldrig och pinkade i blöjan enbart på hennes befallning. Jag tror på mamma eftersom hon varit lärare i trettio år och alltid talat sanning. Enligt mamma började jag prata mycket tidigt.

I närheten av vårt hus fanns en liten skog där vi ofta promenerade. På andra sidan skogen låg ett dårhus, som alla kallade »gula huset« efter färgen på fasaden. Dårarna klättrade ofta över staketet och irrade omkring i skogen. Jag kunde inte riktigt gå ännu och satt stolt på en röd pansarvagn av plast, som mamma drog bakom sig i ett snöre. Plötsligt hoppade en dåre fram ur en buske. En blottare. I handen höll han sin jättelika snopp, stor som en pansarkanon. Han stirrade på oss och vi på honom. Mamma var mållös av rädsla och viftade bara med händerna. Plötsligt skrek jag: »Stick!« Mannen försvann genast bakom busken och vi sprang hem. På den tiden, som litet barn, visste jag ännu inte att blottare är lika harmlösa som myror. Nu vet jag det. Men för trettiotvå år sedan var det en chock för mig, ett psykiskt trauma. På grund av den här händelsen började jag prata och har än i dag inte kunnat sluta.

Redan på dagis upptäckte jag min passion att berätta historier. Under vilan, då fröken drog sig tillbaka till köket för att äta upp gröten som vi lämnat

efter oss, berättade jag alla möjliga historier för mina dagiskompisar. Jag kunde ge mycket mer omfattande svar på deras frågor än de som egentligen var experter på området. Om allt visste jag besked: om resor till Mars, var det borde finnas guld och hur människor fortplantar sig. Jag kunde förklara allt in i minsta detalj, det var bara en hake: mina historier stämde inte. Jag var nämligen en ren lögnhals. Ibland blev följderna hårresande. När ett par kompisar från min dagisgrupp skulle omsätta min version av den mänskliga fortplantningen i verklighet slutade det nästan med svåra kroppsskador. Min mamma fick ständiga klagomål från personalen, hur jag skulle fördärva de andra barnen. Men hon skrattade bara.

Senare i skolan utvecklades min berättarlust. Oavsett om det var kemi eller historia, geografi eller biologi gick jag gärna fram till svarta tavlan, men mina formler avslöjades som fiktion, för det mesta existerade ämnena inte och alla fakta var ihopblandade. Ändå utsåg klassföreståndaren mig till politisk informatör. Varje vecka måste jag nu klippa ut de viktigaste artiklarna ur alla möjliga tidningar och referera dem för mina klasskamrater. Jag experimenterade. Jag tog gamla tidningar och sammanställde ett nyhetsprogram som var mer aktuellt och spännande än det verkliga. Ingen märkte något. Mina politiska föredrag mottogs med stor entusiasm av mina klasskamrater. Ungefär vid den tidpunkten insåg jag hur tunn gränsen mellan verklighet och fiktion kan vara ibland.

Tidningarna blev allt äldre, den politiska informationen allt mer spännande. Till slut struntade jag helt i tidningarna och sammanställde nyhetsprogrammet av rena påhitt.

Jag blev så tänd på mitt arbete att jag blev oförsiktig. När Zimbabwe enligt uppgifter som endast jag hade tillgång till förklarade Ryssland krig, blev det stor skandal och på grund av detta nekades jag inträde i ungdomsorganisationen Komsomol.

I sjunde klass beslöt jag mig för att börja röka. Jag snodde ett paket *Java* från min fars skrivbord och gick ut i skogen med en vän. När vi gick förbi »gula huset« stoppades vi av två mongoloider som stod ute på gården. De bad om en cigarett. Min vän tog fram paketet ur fickan och frågade helt naivt: »Får ni röka egentligen?« En av mongoloiderna stack cigaretten i munnen, såg mig djupt i ögonen och sade med överraskande djup röst: »För oss är allting tillåtet.« Jag gjorde nästan i byxorna av rädsla, så uppriktig lät han. Den gången insåg jag hur orättvist vårt samhälle var: Vad som var tillåtet för en person kunde de andra bara drömma om att göra.

Jag berättade och berättade. Vissa förundrades, andra blev förbannade på mina historier, men ändå – alla lyssnade uppmärksamt. Jag blev skolans största lögnhals. Samtidigt utvecklade jag en annan egenhet: en absolut oförmåga att lära mig något konkret. Alla fakta jag lärde mig vände jag ovillkorligen ut och in

och hittade alltid på nya historier av dem. I litteratur fick jag alltid högsta betyg, trots att den så kallade »litteraturen« inte alls intresserade mig som ämne.

När vi skulle skriva uppsats brukade vi få välja mellan tre ämnen. Två litterära, av typen »Petjorin som överflödig människa«, och ett politiskt: »Komsomol som pålitlig medhjälpare till kommunistpartiet«, till exempel. Den ordningen existerade sedan en massa år. Så måste det vara, det visste alla. Och ingen skulle komma på tanken att välja det politiska. Utom jag. Rättare sagt bearbetade jag det bara. Det var så jag naturligtvis blev ett hatobjekt för litteraturlärarinnan, som var snäll, om jag inte minns fel. Hon uppfattade mitt beteende som en personlig förolämpning, medan jag bara fann det mycket mer intressant att skriva om icke-existerande saker än om den klassiska ryska litteraturens redan genomtuggade och oföränderliga materia. Jag försökte fylla de tomma begreppen som »Parti«, »Komsomol« eller »Våren« med litet liv, det tyckte jag var roligt. Mina klasskamrater uppfattade mig som antisovjetisk och skrattade hjärtligt åt mina Komsomoluppsatser, trots att jag var helt opolitisk och den ende i klassen som inte tillhörde Komsomol. Litteraturlärarinnan sade till mig: »Ni får en femma (högsta betyget hos oss) för er uppsats om 'Röda arméns befrielse av Europa 1944–45'. Men en sak ska ni ha klart för er: Jag tror inte på ett endaste ord. Ni tycker att det är roligt att skriva tvärtemot vad ni tänker, unge cyniker!«

Fast jag var snarare en romantiker. I åttonde klass vann jag första pris i tävlingen »Elever läser Majakovskij«. Jag deltog med en egen dikt, som jag hade utgett för att vara skriven av den unge Majakovskij och hämtad ur hans samlade verk, men egentligen existerade den inte. Rektorn skickade mig till och med till stadsolympiaden. I den juryn satt inga gröngölingar, utan idel stora specialister. Jag vrålade och väste på scenen, precis som jag föreställde mig att Majakovskij måste ha gjort, ja, rent av bättre än han. Jag slog näven för bröstet och tyckte att jag var rätt övertygande. Ändå hade de avslöjat mig. »Fåna er inte, unge man. Majakovskij skulle aldrig i livet ha skrivit sådan skit.«

När jag nu, över tjugo år senare, ser tillbaka måste jag medge att professorn hade rätt. Det var en patetiskt överdriven, vedervärdig dikt. Men jag är ju inte heller någon poet. Fast på den tiden tog jag det tämligen hårt. Och vår rektor fick en rejäl utskällning. Han var skitsur över att ha gjort bort sig och vägrade flytta upp mig till nionde klass. Jag blev utslängd från skolan.

»Vad ska det bli av dig egentligen?« frågade mina föräldrar.

»Skådespelare«, sade jag varje gång.

Med det svaret undvek jag tills vidare alla diskussioner om mina framtidsplaner.

* * *

Vårt hus låg i utkanten av staden. Från fönstret hade man utsikt över Rubljovskoje Chaussé, den egentliga stadsgränsen. Bakom den tog skogen vid, som där hette Pavlovparken till minne av beteendeforskaren Pavlov, som man för övrigt även hade uppkallat vår gata efter. I parken stod ett besynnerligt minnesmärke, som i mörkret satte skräck i tanter och suputer: en jättelik hund av brons, i folkmun kallad »Baskerville«. Den för mig okände skulptören hade skapat den för att hedra den pavlovska hunden som varit tvungen att uthärda oerhörda lidanden för att med sin egen kropp bekräfta akademiledamotens reflexteori. Fast vad beträffar storleken och ansiktsuttrycket hade skulptören utan tvivel gått till överdrift.

På platsen framför statyn brukade ungdomarna från våra kvarter träffas för att spela bordtennis. »Vi ses vid hunden«, hette det jämt. Efteråt brukade vi springa ner till Moskvafloden. Där hade vi till och med en hemlig strandplätt. På andra sidan floden var det ingen som bodde. Det fanns bara potatisåkrar ända bort till horisonten och en övergiven, men alltjämt stinkande fågelfarm och en kyrka som förstördes i kriget. Gummorna i vårt hus berättade att ett flygplan störtade på kyrkan och så brann hela potatisförrådet upp.

Den sommaren fyllde jag femton. Jag hade inget att göra och hängde hela dagarna i Pavlovparken eller satt på Moskvaflodens strand. Men frågan som mina föräldrar gång på gång tog upp bekymrade mig. I själva verket ville jag inte alls bli skådespelare. Jag ville bli förälskad och ligga för evigt på stranden.

Varje gång jag gick förbi det gula dårhuset såg jag avundsjukt på mongoloiderna. Jag tyckte att jag hade genomskådat deras hemlighet. Det var aldrig någon som frågade dem: »Vad ska du bli när du blir stor, pojk?« De var nämligen redan något – och de hade inte behövt lyfta ett finger för det. Där, på andra sidan staketet, med sina vårdare på övervakade verandor, var de friare än vi utanför. De måste inte, som till exempel jag, ljuga och berätta att de gärna ville bli skådespelare. Det hände ofta att jag pratade med mongoloiderna när de stod framför porten till sin anstalt i skymningen om kvällarna och tilltalade de passerande. Med förvåning konstaterade jag att de inte alls var dumma, tvärtom, och att de var fullkomligt medvetna om sin frihet. De till och med odlade sin sjukdom för att därigenom skydda den. Vissa saker ogillade de starkt, som till exempel att skriva. I gengäld kunde de högt säga vad de ville. Jag vågade inte ens tänka på hur mina föräldrar skulle reagera om jag nästa gång inte svarade »skådespelare« utan »mongoloid« på deras fråga.

Min pappa, som vid tjugo års ålder varit tvungen att kämpa ofattbart hårt för att ta sig till Moskva från den lilla ukrainska hålan, kunde inte fatta att en yngling i min ålder inte hade några stora mål och inte

sökte några utmaningar. Själv hade han börjat på en konservfabrik direkt efter skolan, den enda fabriken i småstaden. I två år sorterade han tomatkonserver – utan utsikt till avancemang. Pappas enda chans att göra något bättre av sitt liv var att flytta till storstaden och lära sig ett riktigt yrke. Han ville till Moskva för att studera, men på den tiden fick en ung arbetare i provinsen inte bestämma själv över sitt öde. Direktören på tomatbearbetningsföretaget måste skriva en anvisning till akademin åt honom, men det hade han inte lust att göra. I stället sade han till min pappa:

»Viktor, jag uppfyller gärna din önskan och skickar dig till Moskva, om du bara uppfyller min önskan först. I åratal har jag drömt om en folkteater på vår klubb. Dryckenskapen bland våra medarbetare har ökat snabbt på senaste tiden och blivit ett stort problem. Konservproduktionen sjunker. Enligt min åsikt beror det på att det knappt finns några fritidsaktiviteter i vår lilla stad. De kan inte gå på opera, de har aldrig hört talas om balett. Så de sitter i parken och super sig till döds. Vi måste föra ut mer kultur bland människorna. Du är ung och påhittig, organisera en kulturensemble åt mig här, en amatörteater, och som tack skickar jag dig till akademin i Moskva.«

Pappa skred till verket med full kraft och åstadkom på ett halvår det omöjliga: han grundade fabrikskabarén »Röda tomaten«, som bestod av honom själv och två kvinnor – en bibliotekarie och en kokerska. Han skrev sketcherna själv, läste egna dikter,

ledde folkfester, samt sjöng och dansade som en galning på scenen. Varje månad gjorde han ett underhållande program om tomatkonservproduktionens aktuella problem.

»Den där Kaminer«, förundrades arbetarna i fabriken, »är en lustigkurre, som sjunger sig mer och mer kaputt.«

Pappa var på den tiden allt annat än en lustigkurre, han led av sömnstörningar och gick ständigt ner i vikt. Orsaken till detta var direktören, som inte höll sitt ord. Till tjugoårsjubileet arrangerade min pappa en kabaré som krönte hans nästan tvåårigа verksamhet som Röda tomaten-clown. Jubileumsprogrammet blev en stor framgång. Därefter pratade min pappa med direktören.

»Ack, Viktor, mitt hjärta«, erkände direktören öppet, »jag skulle så gärna trycka papperen till Plechanovs ekonomiska akademi direkt i handen på dig, men om du försvinner kommer vår underbara teater att gå under. Kort sagt: du måste stanna ett par år till.«

Det var ett hårt slag för min pappa. Studiet vid Plechanovakademin utvecklades till en fix idé. Den förändrade honom också till det yttre: vid tjugofem började han bli gråhårig. Ändå sjöng och dansade han vidare på klubbens scen. Snart insåg till och med direktören att den unge mannen inte kunde fortsätta på det viset, och släppte honom. I sju långa år studerade min pappa sedan företagsekonomi vid Plechanov-

akademin i Moskva – han kunde inte få nog av det. Med sitt »röda diplom«, det vill säga idel högsta betyg, fick han genast ett bra jobb som ingenjör på planeringsavdelningen vid ett litet rederi inom inre sjöfart. Med svindlande hastighet steg han där i graderna till ställföreträdande chef för avdelningen för planväsen – en ovanlig karriär för en partilös ungspecialist av judisk härkomst.

Han gifte sig med mamma, jag kom till världen. Vår familj bytte en miserabel etta på bottenvåningen mot en större tvåa i ett bättre Moskvakvarter. Pappa köpte en färgteve av märket *Raduga* och en madrass med sjögrässtoppning – »Havets frid«, ett mästerstycke från den sovjetiska möbelindustrin. Allt gick fantastiskt bra. Men den psykiska stressen, som uppstått under åren som ofrivillig kabaréartist, gick inte över och drev honom till att ständigt fortsätta med sin konstnärliga verksamhet. På sin fritid åkte hans kollegor och fiskade eller badade bastu. Min pappa satt varenda helg vid sitt skrivbord och författade kärleksdikter med obscent innehåll. På kvällarna läste han upp sina verk i köket:

Era läppar och era ögon
Är som körsbär från Moldavien;
Kan jag kanske få lov
Att bita i dessa frukter . . .

Mamma och jag – vi sågade hans dikter, vi skrattade ut honom och vädjade till hans sunda förnuft att lägga ner. Han borde sluta, rådde mamma honom gång på gång, hon sade att hans dikter var en pina för öronen och dödsgift för själen. Vår tillintetgörande kritik gjorde ingen skillnad för pappa. Tvärtom, han stärktes i sin övertygelse att det var först kommande generationer som på allvar skulle uppskatta hans oerhörda begåvning. Fast hur skulle kommande generationer kunna upptäcka pappa? Bara genom offentligheten. För det ändamålet utnyttjade han sin ställning som ställföreträdande chef för planeringsavdelningen – och publicerade sina kärleksdikter på kultursidorna i facktidningen *Sötvattenflottans röst* under artistnamnet »Sjöbjörnen«. Dessutom skickade han dikterna till sin förebild, den berömde sovjetpoeten Jevgenij Jevtusjenko. Han bifogade ett långt brev:

»Som privatmänniska är jag egentligen rätt lycklig, men som poet känner jag mig ofta missförstådd av min omgivning. Vad tycker ni, herr Jevtusjenko? Ska jag kanske be alla dra åt helvete och helt enkelt flytta till Sibirien? För att delta vid bygget av kraftverket i Bratsk? Här blir min horisont hela tiden allt snävare. Jag längtar till de öppna vidderna. Vänligen svara på mitt brev.«

Men poeten Jevtusjenko svarade honom aldrig.

På helgerna, när det inte gick något vidare med dikterna, ägnade sig pappa alltid åt min uppfostran. Han